

Д.С. Курманова
Г.К. Укибаева
А.С. Нургазинова

С. Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық университеті, Астана, Қазақстан
Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы,
Астана, Қазақстан
Ө.А. Байқоңыров атындағы Жезқазған Университеті, Жезқазған, Қазақстан
(E-mail: gulim6903@mail.ru, dana14.86@mail.ru, bayan-78@mail.ru)

Ақмола облысының ауыл шаруашылығы: жағдайы және даму болашағы

Аннотация. Бұл мақалада 2014-2020 жылдардағы Ақмола облысының ауыл шаруашылығы дамуының келесідей негізі көрсеткіштеріне талдау жасалынды: ауыл шаруашылығы жалпы өніміне, мал шаруашылығы мен егін шаруашылығының жалпы өнімі, жалпы өнім және егістік алқаптарының құрылымы, жеке ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімі, мал шаруашылығы өнімінің жеке түрлерін өндіру және мал шаруашылығының өнімділігі. 2021 жылы Қазақстан Республикасының Агроөнеркәсіптік кешенінің 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру аяқталып жатыр, сала қызметін бағалауға әрекет жасалынды[1]. Жүргізілген талдау негізінде сала бойынша көптеген жобалар жасалынған және жүзеге асырылғаны, олар оң нәтижелер бергені анықталды. Бірақ әліде шешілмеген мәселелер мен проблемалар бар, оларға назар аудару қажет. Ауыл шаруашылығының дамуы экономиканың тұрақты дамуына және сәйкесінше мемлекеттік қауіпсіздікке әкелуі мүмкін.

Түйін сөздер: ауыл шаруашылығы; жалпы өнім; өнімділік; құрылым; өсу қарқыны; егістік жер; жалпы төлем.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2022-4-26-35>

Кіріспе

Қазір ауыл шаруашылығын дамыту мәселесі өзекті болып тұр, өйткені ол кез келген мемлекеттің экономикасын дамытуда маңызды орын алады. Қазақстан бүгінгі күні астық дақылдары мен ұнды ірі өндірушілердің және экспортушылардың қатарына кіреді. Әлемдік нарықта еліміз үн экспорты бойынша жетекші орынға ие. Көп жағдайда, ауыл шаруашылығының даму деңгейі елдің экономикалық қауіпсіздік деңгейін анықтайды.

Жұмыстың мақсаты Ақмола облысының ауыл шаруашылығының дамуын бағалау және инвестициялық жобаларды жүзеге асыру, саланы жақсарту бойынша іс-шараларды әзірлеу болып табылады. Зерттеу жұмысының негізі міндеттері ауыл шаруашылығы дамуының негізгі көрсеткіштерін талдау және бағалау, теориялық аспектілерін зерттеу болып табылады. Зерттеу объектісі Ақмола облысының ауыл шаруашылығы болып табылады. Зерттеу пәні ауыл шаруашылығы жағдайын талдау және бағалау болып табылады.

Кесте 1

Ақмола облысы ауыл шаруашылығының
негізгі көрсеткіштерінің динамикасы мен құрылымы

Көрсеткіштер атауы	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығару көлемі, ағымдағы бағаларда, млн. теңге	290893	348199	378170,9	406691	487474	672112,6
оның ішінде: өсімдік шаруашылығы жалпы өнімі	200299	239945	253968,4	268786	318216	468740,6
мал шаруашылығы жалпы өнімі	89294,4	106481	123292,6	136879	167946	202790,7
ауыл шаруашылығы салаларындағы қызметтер	1299,60	1771,90	910	1026,60	1311,30	581,3
Өсу қарқыны, %						
Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығарылымы, ағымдағы бағаларда, %	108,4	119,7	108,61	107,54	119,86	137,88
оның ішінде: өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі	110,33	119,79	105,84	105,83	118,39	147,30
мал шаруашылығының жалпы өнімі	104,21	119,25	115,79	111,02	122,7	120,75
ауыл шаруашылығы салаларындағы қызметтер	116,72	136,34	51,36	112,81	127,73	44,33
Ауыл шаруашылығының жалпы өнім құрылымы, %	100	100	100	100	100	100
оның ішінде: өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі	68,86	68,91	67,16	66,09	65,28	69,74
мал шаруашылығының жалпы өнімі	30,7	30,58	32,6	33,66	34,45	30,17
ауыл шаруашылығы салаларындағы қызметтер	0,45	0,51	0,24	0,25	0,27	0,09
Авторлармен [3] әдебиет негізінде құрастырылған						

Ауыл экономикасы мен ауылдық елді мекен бір-бірімен тығыз байланысты, атап айтқанда ауылдық елді мекендер тарихи түрде ауыл шаруашылығы қызметі негізінде қалыптасты және соңғысының тоқтатылуымен өмір сүруін тоқтатты. Жаңа тарих тек осы заңдылықты растайды: ауыл шаруашылығы өндірісіндегі дағдарыс ауылдық жерлерден халықтың көшуіне және ауылдық елді мекен тіршілігін жақсартуды қамтамасыз ету бойынша жүйелерінің құлдырауына алып келді [2].

Зерттеу әдістері

Зерттеу ғылыми әдістерді қолдануға негізделген: талдау, экономикалық бағалау.

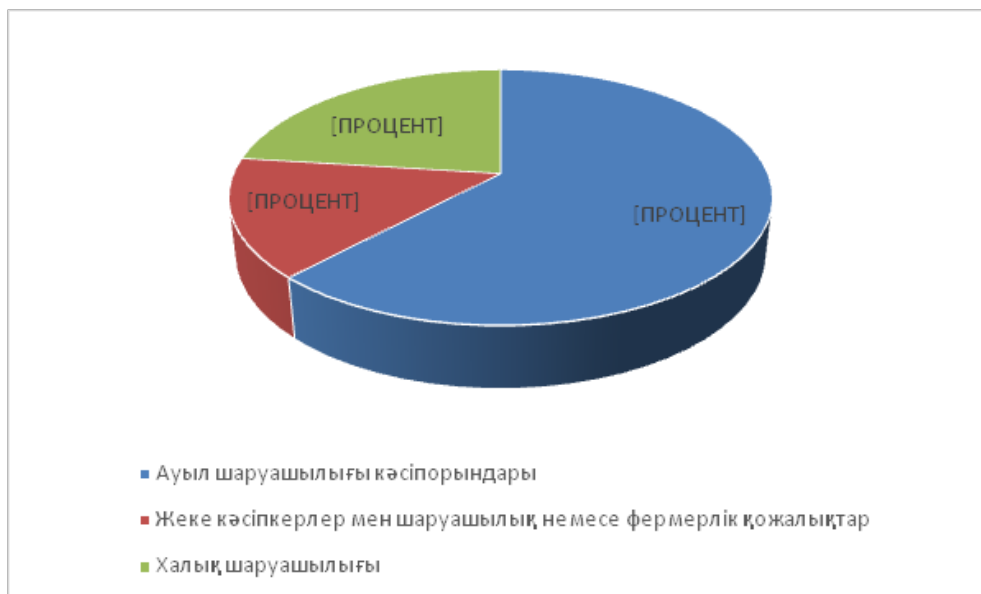
Мақаланы жазу барысында логикалық, статистикалық талдау әдістері қолданылды.

Талқылау мен нәтижелер

Ақмола облысының ауыл шаруашылығының экономикалық дамуына талдау жасауды қарастырайық. 1-ші кестеде 2015 – 2020 жылдардағы жалпы өнімнің динамикасы келтірілген [3].

Ақмола облысы ауыл шаруашылығының негізгі көрсеткіштерінің серпіні мен құрылымы

Жоғарыдағы 1- кесте бойынша жалпы өнім шығару жыл сайын өсуде, бұл тенденция өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы

Сурет 1. Шаруашылық категориялары бойынша ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің құрылымы

[3] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

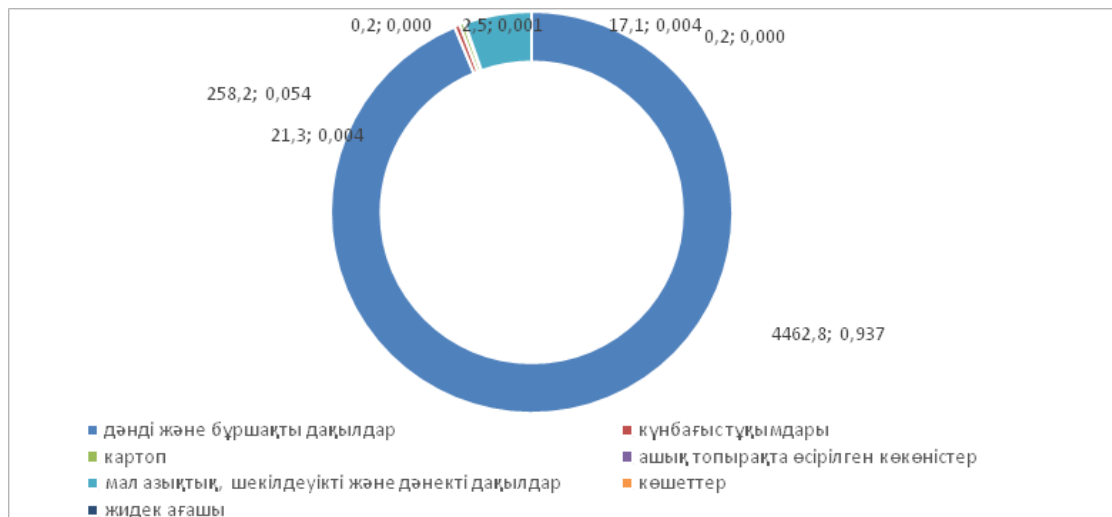
өнімдері бойынша байқалады. Соңғы жылдары ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің өсімі 37,88% құрады, негізінде өсімдік шаруашылығы өнімі бойынша жоғары өсу қарқыны байқалады - 47,3% өскен. Ауыл шаруашылығы саласындағы қызмет көрсету

көрсеткіші 2017 жылы күрт төмендегенін байқауға болады, атап айтқанда 51,36% құрады. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің ең көп үлесі өсімдік шаруашылығына тиесілі және шамамен 69% асады. Мал шаруашылығы өнімдерінің үлесі сәйкесінше 30% құрайды.

Кесте 2

2014 -2020 жылдар бойынша ауыл шаруашылық дақылдарының егістік алқаптарының динамикасы

Атауы	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылығы дақылдары бойынша нақтыланған егіс алқабы, мың га	4832,2	4687,5	4844,2	4884,2	4888,8	4993,3	4951,2
оның ішінде:							
дәнді, бұршақты дақылдар	4173,4	4193,8	4353,4	4350,6	4334,2	4447,9	4462,8
күнбағыс тұқымдары	59,1	29,0	30,1	59,7	29,4	25,7	21,3
картоп	18,4	18,8	18,0	17,0	15,6	15,2	17,1
ашық топырақта өсірілген көкөністер	4,5	4,3	4,3	3,4	2,9	2,6	2,5
мал азықтық, шекілдеуікті және дәнекті дақылдар	286,6	224,9	248,8	236,7	257,8	274,6	258,2
көшеттер	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2
жидек ағашы	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Авторлармен [3] әдебиет негізінде құрастырылған							

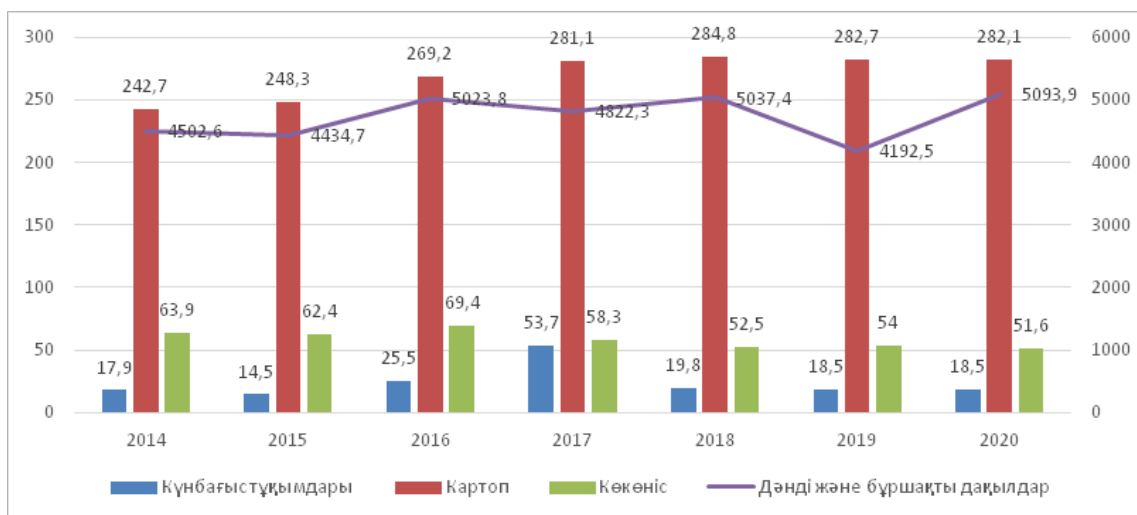
Сурет 2. 2020 жылға ауыл шаруашылығы дақылдарының нақтыланған егіс алқабының құрылымы, мың. га
[3] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

Төмендегі 1-суретте шаруашылық категориялары бойынша жалпы өнімнің құрылымы көрсетілген [3].

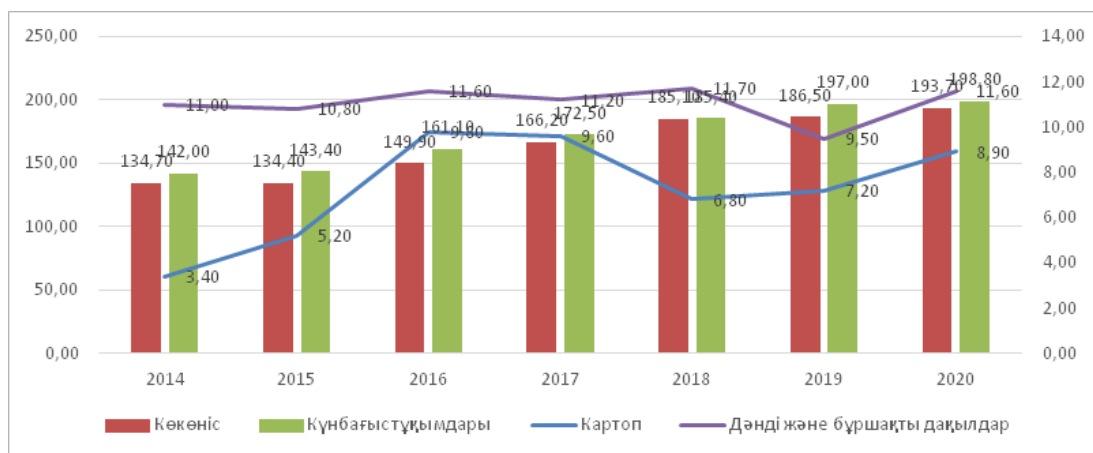
1-ші суреттің мәліметтері бойынша жалпы өнімнің ең үлкен үлес салмағы ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына тиесілі және 62% құрайды, халық шаруашылықтарына 23% және қалған бөліктері жеке кәсіпкерлерге, шаруашылық және фермерлік қожалықтарға тиесілі.

2014-2020 жылдардағы ауыл шаруашылығы дақылдарының егістік алқаптары бойынша көрсеткіштері берілген (төмендегі кесте-2).

Жоғарыдағы 2-суретте көріп отырғанымыздай егіс алқаптарының құрылымында ең үлкен үлес салмақты (94%) дәнді және бұршақты дақылдар алады, күнбағыс -1%, картоп-0,35%, мал азықтық, шекілдеуікті және дәнекті дақылдар - 5% құрайды.

Сурет 3. Жеке ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімінің динамикасы, мың тонна
[3] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

Сурет 4. Ауыл шаруашылық дақылдарының өнімділігінің динамикасы, 1 га. ц
[4] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

Келесі 3-суретте жеке ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімінің динамикасы келтірілген, мың тонна.

Жоғарыда 3-суретте келтірілген динамикаға сәйкес талданып отырған кезеңнің соңғы жылдарында күнбағыс тұқымдарының жалпы түсімі төмендеді және 18,5 мың тоннаны құрады, осы дақыл бойынша жинаудың ең жоғарғы көлемі 2017 жылы және 53,7 мың тонна болды, картоптың жалпы түсімі 280 мың тоннадан жоғары, соңғы жылдары көкөністер бойынша жалпы түсімі төмендеп келеді (2014 жылы 63,9 мың тоннадан, талданып отырған кезеңнің соңғы жылдарында 51,6 мың тоннаға

дейін). Дәнді және бұршақты дақылдар бойынша 2019 жылы 844,9 мың тоннаға күрт төмендеу байқалады және 2020 жылы 5093,9 мың тоннаға дейін ұлғаяды. 4-суретте ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігі көрсетілген.

4-суретте ауыл шаруашылығы дақылдары өнімділігінен көріп отырғанымыздай, картоп және көкөніс көрсеткіштері соңғы жылдары өскен. Күнбағыс тұқымдары мен дәнді дақылдар бойынша соңғы жылдары өнімділіктің 1 га 7,2 ц-дан 1 га 8,9 ц-ға дейін және 1 га 9,5-тен 11,6 ц-ға дейін өскенін байқауға болады. Ауыл шаруашылығының

Сурет 5. Шаруашылық санаттары бойынша мал шаруашылығының жалпы өнім көлемінің динамикасы, млн.теңге
[4] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

Кесте 3

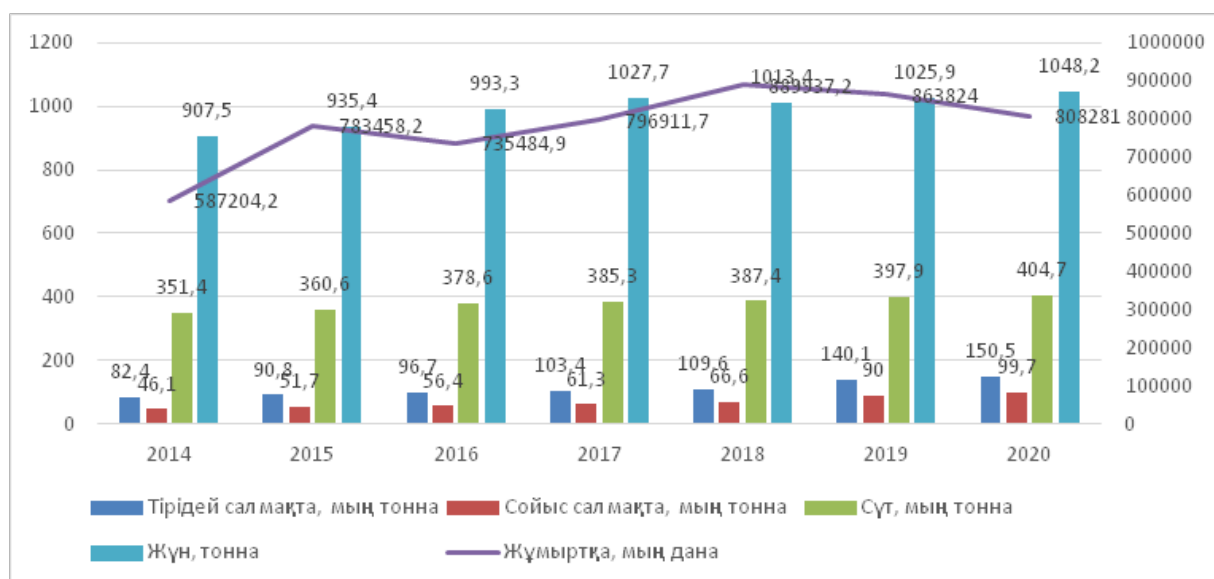
Облыс бойынша мал мен құс динамикасы, мың бас

Атауы	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ірі қара малдар	374,7	383,6	393,6	404,2	422,6	434	450,2
Қойлар және ешкі	491,5	509,5	519,7	511,2	533,7	535,2	554,6
Шошқа	114,6	111,9	110,9	111,2	104	99	96,1
Жылқы	142,4	152,1	164,7	172,1	189,5	202,1	216,3
Түйе	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-
Құстар	4358,1	4929,8	4960,3	5746,4	7552,9	8014,2	9016,6

дәнді дақылдар өнімділігінің артуы кәсіпорындарға прогрессивті агротехникалық технологияларды еңгізу есебінен болып отыр. Егіс науқаны кезіндегі қатаң карантинге, сонымен қатар ауа-райының күрделі жағдайларына қарамастан, аймақ аграрийлері орташа өнімділік 11,8 ц/га болған кезде 5,2 млн тонна астық жинай алды, бұл республика бойынша жалпы түсімнің төрттен бір бөлігін құрады. Астық өндірісінің жалпы көлеміне, дәнді дақылдардың ең жоғарғы өнімімен қамтамасыз еткен Аршалы ауданының «Каменка и Д» ЖШС, «Свободное» ЖШС және «Белоярка 2019» ЖШС сияқты бір қатар кәсіпорындары елеулі үлестерін қосты [4].

Мал шаруашылығын дамытудың негізгі көрсеткіштерін қарастырамыз. Мал шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі жыл сайын артып келеді, 2014 жылдың соңына қарай 85687,3 млн.теңгені құрады, ал 2020 жылы 202790,7 млн. теңгеге дейін ұлғайды, бұл базистік жылдың көрсеткішінен 2 есе артық.

Жоғарыдағы 5 сурет бойынша шаруашылықтың барлық санаттары бойынша жалпы өнім көлемінің өскені байқалады, өнімнің ең көп көлемі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына келеді, ал ауыл шаруашылығы өнімін өндірудің ең аз мөлшері жеке кәсіпкерлер мен шаруа және фермер қожалықтарына тиесілі. 3-ші кестеде

Сурет 6. Мал шаруашылығы өнімінің жеке түрлерін өндіру, шаруашылықта мал мен құстың сойылғаны немесе союға өткізілгені

[5] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған

Ақмола облысы бойынша мал мен құс сандарын көруімізге болады[4].

3-кестеде келтірілген динамика мәліметтері бойынша шошқадан басқа, жыл сайын мал мен құстың барлық түрлерінің саны артып келеді. Облыс бойынша ең үлкен үлес салмағы құсқа (87,25%), 5,36% қой мен ешкіге келеді, ал ірі қара мал 4,35%-ды құрайды[4]. Төмендегі 6-шы суретте мал шаруашылығы өнімінің жеке түрлерін өндіру, шаруашылықта мал мен құстың сойылғаны немесе союға өткізілгені көрсетілген.

6-суреттегі мәліметтер бойынша мал шаруашылығы өнімдерін өндіру бойынша өнімнің барлық түрлерінде өсім байқалады, тек қана жұмыртқа бойынша талданған кезеңнің соңғы жылында өндіріс 808281 мың данаға дейін төмендеген. Етті құс шаруашылығын дамыту мақсатында 2018 жылы Макиснк құс фабрикасы іске қосылды. 2020 жылы қуаттарды жылына 56 мың тоннаға дейін арттыру бойынша екінші кезекті іске қосқан кейін, құс фабрикасы Қазақстанның ішкі нарығының қажеттілігін 22% - ға дейін қамтамасыз ете отырып, Орталық Азиядағы тауық етін өндіру көлемі бойынша ірі кәсіпорынға айналады. 2023 жылы үшінші кезекті іске қосу құс етін өндіру көлемін 100 мың тоннаға дейін ұлғайтуға мүмкіндік береді. Бұл құс еті өнімнің импорт үлесін айтарлықтай қысқартады [5].

Ауыл шаруашылығын субсидялау және несиелеу тетіктерін жетілдіру есебінен мал шаруашылығын дамытуға жағдай жасау үшін шаралар қабылданды. Облыста 97 ет және 18 сүт фермалары құрылды, отандық асыл тұқымды шаруашылықтардан он мыңға жуық өнімділігі жоғары мал басы сатып алынды. Нәтижесінде, бүгінгі таңда облыста сүт өндірумен 56 мамандандырылған кәсіпорын айналысады, оларда жалпы саны 12,5 мың мал басы бар. Ірі қара малды бір мезгілде ұстау үшін бордақылау алаңдарының қуаттылығы 36,5 мың мал басына жетті. Жоғарыда аталған және басқа шаралар пандемия кезінде отандық ішкі азық-түлік өндірісін ұлғайтуға және қажеттіліктердің көп бөлігін жабуға мүмкіндік берді.

Талдауда көріп отырғанымыздай, соңғы жылдары Ақмола облысының ауыл шаруашылығында айтарлықтай өзгерістер болды және оң нәтижелер алынды. Осы жылдар ішінде жалпы соммасы 47 млрд. теңге тұратын 41 инвестициялық жобаның 28-і іске асырылды, 97 ет фермасы құрылды, 4 бордақылау алаңы салынды, суару жүйесін құруға байланысты және ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу бойынша 2 жоба, бидай мен картоп қоймаларын салу бойынша 2 жоба іске асырылды. Мемлекет тарапынан ауыл шаруашылығы өндірушілерін қолдау мақсатында үлкен жұмыстар атқарылды, 2017-2020 жылдарға бағытталған ҚР-ның агроөнеркәсіптік кешенді дамыту мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруға байланысты бюджеттен 37,4 млрд.теңге арналды, олардың көп бөлігі мал шаруашылығын дамытуға, қайта өңдеуге, техника мен технология сатып алуды субсидиялауға және басқаларға жұмсалды. Бүгінгі таңда Ақмола облысында ет өңдейтін 15 кәсіпорын, сүт өндіретін 15 кәсіпорын, 47 ұн тартатын кәсіпорын және өсімдік шаруашылығы өнімдерін өңдейтін 8 кәсіпорын жұмыс істейді.

Жалпы, Ақмола облысының ауыл шаруашылығы саласының дамуы және өндірілген өнімдерді экспорттаудың болашағы зор деп айтуға болады.

Қорытынды

Қортындылай келе, жоғары технологиялық өндірістерді құруға, қайта өңдеу кәсіпорындарын қайта жарақтандыруға, негізгі қорларды жаңартуға бағытталған ірі инвестициялық жобаларды іске асыру қажет. Ауылдың әлеуметтік инфрақұрылымын дамытуға, өнім ассортиментін және нарығын кеңейтуге, жаңа, озық техникаларды, қондырғыларды сатып алуға және тағыда басқа мәселелерді шешу үшін қосымша қаржыландыру және қаражат бөлу қажет. Сонымен қатар ауыл шаруашылығында топырақ құнарлығын арттыру, өнімділікті жоғарлату, минералды тыңайтқыштарды еңгізу мәселелерін шешу, қайта өңдеу

кәсіпорындарын және жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету мен тағыда басқа бағыттар бойынша жұмыс жасау қажет.

Ауыл шаруашылығын тұрақты дамыту үшін тек қана экономикалық негізгі көрсеткіштерді ғана бағалау керек емес, сонымен қатар әлеуметтік факторды сипаттайтын көрсеткіштерді, ауыл халқының өмір сүру сапасын жақсарту факторларын бағалау қажет, осы жағдайлар орындалған уақытта ауыл шаруашылығында тұрақты даму болады [6,7].

Тұрақты дамудың басты міндеттері адамның қажеттіліктері мен ұмтылыстарын қанағаттандыру. Атап айта кету керек, тұрақты даму барлық адамдардың өмір сүруі үшін маңызды қажеттіліктерін қанағаттандыруды және барлығына жақсы өмірге деген ұмтылыстарын бірдей қанағаттандыруға мүмкіндік беруді талап етеді [8].

Ауыл шаруашылығы саласында тұрақты даму қағидаларын ескере отырып, дамуға бағытталған инвестициялық жобаларды жүзеге асыруға баса назар аудару керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 12 шілдедегі № 423 Қаулысымен бекітілген. [Электрон.ресурс]-URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000423>(қаралған күні: 05.11.2020).
2. Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарды дамытудың 2004-2010 жылдарға арналған бағдарламасы. Қазақстан Республикасының Президентінің 2003 жылғы 10 шілдесіндегі N 1149 Жарлығы. [Электронный ресурс] - URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U030001149_ (қаралған күні: 05.11.2020).
3. Ақмола облысының ауыл, орман және балық шаруашылығы 2016-2020. Статистикалық жинақ - Көкшетау, Статистика жөніндегі комитет ҚР ҰӘМ. [Электронный ресурс] - URL: <http://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5> (қаралған күні: 10.06.2021).
4. Ақмола облысының өңірлері 2016-2020. Статистикалық жинақ-Көкшетау, Статистика жөніндегі комитет ҚР ҰӘМ. [Электронный ресурс] - URL: <http://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5> (қаралған күні: 10.06.2021).
5. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. [Электронный ресурс] - URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy?lang=kk> (қаралған күні: 25.03.2021).
6. Растопчина Ю. Л., Ковалева Е. И. Индикаторы устойчивого развития как инструмент оценки развития сельского хозяйства и сельских территорий// Молодой ученый. - 2012. - №11. - с.195-197.
7. Кузнецова Е.В. Устойчивое развитие сельских территорий: отечественный и зарубежный опыт разработки региональных программ// Региональная экономика: теория и практика – 2014. - №35- с.32-39.
8. Гизатуллин Х.Н., Троицкий В.А. Концепция устойчивого развития: новая социально-экономическая парадигма//Общественные науки и современность -1998.- № 5 - с.124-130.

Д.С. Курманова¹, Г.К. Укибаева², А.С. Нуртазинова³

¹Казахский агротехнический университет им.С.Сейфуллина, Астана, Казахстан

²Академия государственного управления при президенте Республики Казахстан, Астана, Казахстан

³Жезказганский университет им. О.А. Байконурова, Жезказган, Казахстан

Сельское хозяйство Акмолинской области: состояние и перспективы

Аннотация. В данной статье анализируются следующие основные показатели развития сельского хозяйства Акмолинской области за 2014-2020 годы: валовая продукция сельского хозяйства, валовая продукция растениеводства и животноводства, структура валовой продукции и посевных площадей, валовой

сбор отдельных культур, производство отдельных видов продукции животноводства и продуктивность животноводства. В 2021 году заканчивается реализация Государственной программы агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы, и сделана попытка оценки деятельности отрасли. На основании проведенного анализа выявлено, что по отрасли сделано и реализовано немало проектов, которые дали положительные результаты. Но есть еще ряд нерешенных вопросов и проблем, на которые необходимо обратить внимание. Развитие сельского хозяйства может привести к устойчивому развитию экономики и, соответственно, к государственной безопасности.

Ключевые слова: сельское хозяйство, валовая продукция, урожайность, структура, темпы роста, посевная площадь, валовый сбор.

D.S. Kurmanova¹, G.K. Ukibayeva², A.S. Nurtazinova³

¹S. Seifullin Kazakh Agrotechnical University, Astana, Kazakhstan

²Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

³O.A. Baikonurov Zhezkazgan University, Zhezkazgan, Kazakhstan

Agriculture of Akmola region: state and prospects

Abstract. The article analyzes the main indicators of the development of agriculture in Akmola region for 2014-2020, such as: gross agricultural output, gross crop and livestock production, structure of gross output and sown areas, production of certain types of livestock products and livestock productivity. In 2021, the implementation of the State program of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021 is coming to the end and there is made an attempt to assess the activities of the industry.

Based on the analysis, it was revealed that a lot of projects have been done and implemented in the industry, which have given positive results. But there are still a number of unresolved issues and problems that need to be addressed. The development of agriculture can lead to sustainable economic development and, accordingly, to state security.

Keywords: agriculture; gross production; yield; structure; growth rates; sown area; gross harvest.

References

1. Kazakstan Respublikasynyn agroonerkasiptik keshenin damytudyn 2017-2021 zhyldarga arналган мемлекеттік бағдарламасы, Kazakstan Respublikasy Ykimetinin 2018 zhylgy 12 shildedegi № 423 Kaulysymen bekitilgen [The state program for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021, approved by Resolution No. 423 of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 12, 2018]. [Electronic resource] - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000423> (Accessed: 05.11.2020).
2. Kazakstan Respublikasynyn auyllyk aumaktardy damytudyn 2004-2010 zhyldarga arналган бағдарламасы. Kazakstan Respublikasynyn Prezidentinin 2003 zhylgy 10 shildesindegi [The program of development of rural areas of the Republic of Kazakhstan for 2004-2010. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 10, 2003 N 1149]. [Electronic resource] - Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U030001149_ (Accessed: 05.11.2020).
3. Akmola oblysynyn auyl, orman zhane balyk sharuashylygy 2016-2020. Statistikalik zhinak - Kokshetau, Statistika zhonindegi komitet KR YEM. [Electronic resource] - Available at: <http://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5> (Accessed: 10.06.2021).
4. Akmola oblysynyn onirleri 2016-2020. Statistikalik zhinak-Kokshetau, Statistika zhonindegi komitet KR YEM [Agriculture, forestry and fisheries of Akmola region 2016-2020. Statistical collection - Kokshetau, Statistics Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource] - Available at: <http://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5> (Accessed: 10.06.2021).
5. Kazakstan Respublikasy Yltyk ekonomika ministriligi [Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource] - Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy?lang=kk> (Accessed: 25.03.2021).

6. Rastopchina YU. L., Kovaleva E. I. Indikatory ustojchivogo razvitiya kak instrument ocenki razvitiya sel'skogo hozyajstva i sel'skih territorij [Indicators of sustainable development as a tool for assessing the development of agriculture and rural areas], *Molodoj uchenyj* [A young scientist], 11, 195-197(2012). [in Russian]
7. Kuznecova E.V. Ustojchivoje razvitie sel'skih territorij: otechestvennyj i zarubezhnyj opyt razrabotki regional'nyh program, *Regional'naya ekonomika: teoriya i praktika* [Sustainable development of rural areas: domestic and foreign experience in the development of regional programs, *Regional economy: theory and practice*], 35, 32-39(2014). [in Russian]
8. Gizatullin H.N., Troickij V.A. Konceptiya ustojchivogo razvitiya: novaya social'no-ekonomicheskaya paradigm, *Obshchestvennye nauki i sovremennost'* [The concept of sustainable development: a new socio-economic paradigm, *Social sciences and modernity*], 5, 124-130 (1998). [in Russian]

Авторлардың мәліметтері:

Курманова Д.С. – негізгі автор, «Экономика» кафедрасының докторанты, С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық университеті, Жеңіс даңғылы, 62, Астана, Қазақстан.

Укибаева Г.К. – 6D050600–Экономика мамандығы бойынша доктор философиясы (PhD), экономика ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару институты, Абай даңғылы, 33а, Астана, Қазақстан.

Нуртазина А.С. – доцент, ғылым және халықаралық байланыстар жөніндегі проректор, Ө.А. Байқоңыров атындағы Жезқазған университеті, Алашахан даңғылы, 1Б, Жезқазған, Қазақстан.

Kurmanova D.S. – the main author, PhD student of the Department of Economics, S. Seifullin Kazakh Agrotechnical University, Zhenis Avenue 62, Astana, Kazakhstan.

Ukibayeva G.K. – Candidate of Economic Sciences, Doctor of Philosophy (PhD), Institute of Public Administration Management under the President of the Republic of Kazakhstan, Abai Avenue 33A, Astana, Kazakhstan.

Nurtazina A.S. – Associate Professor, Vice-Rector for Science and International Relations, O.A. Baikonurov Zhezkazgan University, 1B Alashakhan ave., Zhezkazgan, Kazakhstan